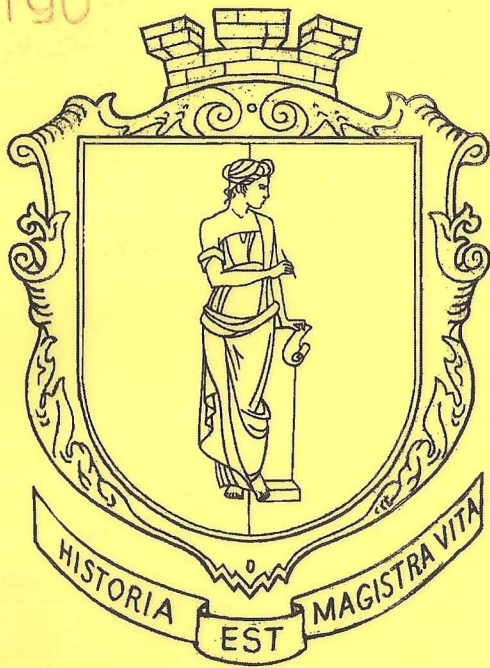

94 (100) (082)
190

ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ І РОЗВІДКИ З ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Випуск 2

ЛІТЕРАТУРА

1. Багатопартійна українська держава на початку ХХ ст.: Програмні документи перших українських партій. – К., 1992.
2. Вісті з Української Центральної Ради. – 1917. – Травень, № 9.
3. Вісник Генерального Секретаріату Української Народної Республіки. – 1917. – 23 листопада. – №2.
4. Вісник Ради Народних Міністрів Української Народної Республіки. – 1917. – 13 січня. – № 3.
5. Вісник Української Народної Республіки. – 1919. – 7 лютого. – Ч.4; Мазепа І. Україна в огні і бурі революції. – Прага, 1942. - Т.3.
6. Грушевський М. Конституційне питання і українство в Росії // Літературно-науковий вісник – ХХХ. – 1905.
7. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991.
8. Левицький К. Великий зрив (До історії української державності від березня до листопада 1918р. на підставі споминів і документів). – Львів, 1931.
9. Лозинський М. Галичина в рр. 1918-1920. – Прага, 1922.
10. Нова Рада. – 1917. – 4 липня. - №79.
11. Слюсаренко А.Г., Томенко М.В. Історія української Конституції. – К., 1993.
12. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У 2т. – К., 1997. – Т.2.
13. ЦДАВО України – Ф. 1065. Оп. 2. Спр. 294.

ЧИРВА Ю.І.

*доцент, кандидат
історичних наук*

**“ХОЛОДНА ВІЙНА”:
ПРОВІДНІ НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕНЬ
У СУЧАСНІЙ СВІТОВІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ**

“Коротким століттям” іноді називають ХХ століття у публіцистичній та науково-популярній літературі. Дійсно, історично невеликий проміжок часу містить у собі дві світові війни, низку революцій та громадянських війн, велику кількість локальних (як правило, міжетнічних та міжконфесійних) конфліктів. Важливим фактором післявоєнного розвитку міжнародних відносин стала “холодна війна”. Сам термін у контексті глобального про-

тостояння колишніх союзників по антифашистському блоку був вперше використаний у британських ЗМІ у 1946 р. Поступово він набув поширення та був запроваджений до наукового обігу. На довгі роки проблематика історії “холодної війни” стала об’єктом численних історичних досліджень.

Слід зазначити, що довгий час надмірна ідеологізація історичної науки унеможливлювала появу серйозних аналітичних праць з історії боротьби двох суспільно-політичних систем. І радянські і західні історики намагалися визначити причини загострення міжнародної обстановки у середині 1940-х рр., апіорі звинувачуючи у цьому політичне керівництво противної сторони. Так “Советский энциклопедический словарь” чітко визначав, що “холодна війна” – це “ворожий політичний курс, який уряди західних держав стали проводити щодо СРСР та інших соціалістичних держав по закінченні 2-ї світової війни” [12, 1450]. Американські ж та західноєвропейські історики, навіть маючи через відсутність диктату єдиної методології досліджень більше можливостей об’єктивно висвітлити події післявоєнного світового розвитку, у своїй більшості не змогли подолати нав’язаний офіційними колами антикомунізм. Така позиція в умовах антирадянської істерії на Заході здавалася їм єдино доцільною та безпечною. Більш того, у зверненні президента США Г.Трумена до Американської історичної асоціації у грудні 1950 р. підкреслювалося, що у боротьбі зі світовим комунізмом “праці американських істориків мають колосальне значення” [6, 219].

Знадобилися десятиріччя подолання взаємної недовіри, обережні пошуки спочатку особистих, а надалі вже і офіційних наукових контактів, поступове опрацювання спеціалістами рідше недоступного архівного матеріалу, щоб вивести дослідження із зазначеної проблеми на якісно новий рівень.

На сьогодні з питань історії “холодної війни” написані тисячі наукових праць, захищені сотні дисертацій, над її ключовими проблемами працюють цілі інститути та дослідницькі центри. Проте далеко не всі крапки над “і” можна вважати розставленими.

Мабуть, повною мірою має рацію Г. Корнієнко, коли вказує: “Без правильних і чесних відповідей на питання, як і чому почалася “холодна війна”, хто і якою мірою повинен в цьому, неможливо по-справжньому покінчити з нею, розчистити шлях для нових міжнародних відносин” [7, 31].

Слід констатувати, що серед науковців відсутня єдина точка зору щодо визначення часу початку “холодної війни”.

Протягом десятиріч у радянській історіографії домінуючою була думка про те, що відлік “холодної війни” слід вести з 5 березня 1946 р. Того дня колишній прем’єр - міністр Великої Британії У. Черчілль, виступаючи перед студентами Вестмінстерського коледжу в американському місті Фултон (штат Міссурі), закликав до необхідності формування “особливих відносин” між Британською імперією і США у боротьбі з “міжнародним комунізмом”. По суті, мова йшла про створення військово-політичного блоку, спрямованого проти колишнього союзника у Другій світовій війні. Хоча У. Черчілль виступав як приватна особа, його промова набула великого розголосу через факт присутності у залі діючого на той час президента Сполучених Штатів Г. Трумена, який підтримав заклики британського політика оплесками. Здавалося, питань щодо датування початку “холодної війни” в історичній науці виникнути не повинно. Та й дійсно, у Фултоні вперше по закінченні війни Радянський Союз був представлений в образі реальної загрози політичній стабільності в світі.

Проте протягом останніх 10-15 років акценти почали зміщатися. Частина науковців вважає, що початок глобальної конфронтації між СРСР та США слід віднести до моменту офіційних заяв політичного керівництва з приводу необхідності протидії експансіонізму противної сторони. Такою може бути т.зв. “доктрина Трумена”. Мова йде про виступ американського лідера перед Конгресом США 12 березня 1947 р., в якому Г. Трумен в ім’я “стримування комунізму” зажадав від парламенту згоди на надання урядам Греції і Туреччини фінансової та військово - політичної допомоги. Зазначений підхід в цілому доволі логічний. Та й сам американський президент підкреслював: “Справа, яку ми починаємо, дуже серйозна” [10, 216]. Але, якщо зазначену концепцію довести до логічного завершення, то початок “холодної війни” слід віднести до практичної реалізації ідеї стратегічного об’єднання західних демократій у боротьбі проти “світового комунізму”, тобто утворення НАТО. Більш того, навіть квітень 1949 р. не може бути рубежем, оскільки у даному випадку мова йде про систему військово-політичних заходів, здійснених лише однією зі сторін. Якщо брати до уваги те, що Організація

Варшавського договору була створена лише 14 травня 1955 р., то ми отримаємо дату, яку відділяє від закінчення Другої світової війни майже десять років. Цілком закономірним у такому разі буде питання, що ж собою являло зазначене десятиріччя? Чи напевно іранські події 1945-1946 рр., громадянські війни у Китаї та Греції (які не відбулися без втручання відповідних “третіх сил”), берлінська криза 1948-1949 рр., воєнні дії в Кореї у 1950-1953 рр. можуть бути свідомством добросусідських відносин між двома суспільно-політичними системами. Таким чином, будь-які спроби “омолодження” “холодної війни” уявляються доволі безперспективними.

Не менш активно виявляють себе останнім часом концепції, згідно до яких глобальне протистояння СРСР і США почалося ще до закінчення Другої світової війни. “Звертає на себе увагу тенденція, що ясно визначила себе у працях з історії холодної війни: відсунути її початок як можна далі, вглиб Другої світової війни і навіть у довоєнні роки”, - справедливо підкреслює Д. Наджафов [13, 67]. Найбільш радикально, на наш погляд, підійшли до розв’язання зазначеної проблеми американські історики Г. Колко і Д. Горовіц. Останні доводять, що “холодна війна” почалася у жовтні 1917 р., коли в Росії до влади прийшли більшовики. На думку авторів, у розвитку зовнішньої політики США чітко виділяються два періоди: до і після Другої світової війни. У довоєнний час стратегія “стримування” комунізму не отримала належного розвитку через гостре суперництво США з іншими державами, в першу чергу з Німеччиною та Японією. Після війни, яка зняла основні протиріччя всередині капіталістичного світу, конфлікт інтересів двох суспільно-політичних систем (за яким стояли глобальні протиріччя між СРСР і США) став домінуючою силою у міжнародних відносинах [6, 250]. Така позиція не може не викликати цілого ряду зауважень. По-перше, довоєнна зовнішня політика Вашингтона аж ніяк не розвивалася по лінії протистояння проти Німеччини та Японії, оскільки домінуючою тенденцією американської державної ідеології у 1920-1930-х рр. залишався ізоляціонізм. По-друге, якщо СРСР не перебував в центрі уваги зовнішньополітичних доктрин і інших провідних держав (Францію непокоїла Німеччина, Велику Британію – ситуація в Ірландії та колоніях) то чому, в такому разі, жовтень 1917 р. повинен стати рубежем?

Своє бачення проблеми продемонстрував ще один американський дослідник – Дж. Геддіс. Його робота “Сполучені Штати і походження холодної війни. 1941-1947” присвячена вивченню еволюції радянсько-американських відносин у воєнні і перші повоєнні роки. Автор вважає, що вступ двох наддержав у світову війну вже був початком “холодної війни”. Головним аргументом Дж. Геддіса є те, що у воєнний час саме США і СРСР мали у своєму розпорядженні найбільший військово-економічний потенціал. А оскільки у Білому домі і в Кремлі по-різному уявляли перспективи повоєнного устрою світу, то саме 1941 р. поклав початок епохи у міжнародних відносинах. Мабуть, слід взяти до уваги те, що відповідні потенціали двох країн були реалізовані не в перший рік війни. Співвідношення сил на радянсько-німецькому фронті, як і співвідношення флотів США та Японії у Тихоокеанському регіоні, до 1943 р. було явно не на користь держав антифашистської коаліції. Навіть на початку 1944 р. Червона армія поступалася військам вермахту за кількістю танків [11, 358-359]. Крім того, не слід забувати, що не дивлячись на наявність значних протиріч між союзниками, стратегічна мета США, Великої Британії і СРСР протягом всієї війни залишалася незмінною – перемога над фашизмом. Тактичні ж розходження долалися (звичайно, з різною долею успішності) дипломатичними засобами.

Більш аргументованою та логічною виглядає інша версія, згідно до якої “холодна війна” має своїм початком день смерті Ф. Рузвельта – 12 квітня 1945 р. Зазначена точка зору набула поширення у середовищі як американських (Д. Флемінг, Ф. Шуман), так і російських (Г. Корнієнко, В. Печатнов) науковців. Дійсно, роль Ф. Рузвельта у формуванні антифашистської коаліції та пошуку шляхів розв’язання протиріч між лідерами СРСР і Великої Британії важко переоцінити. До того ж президенту США у роки війни вдалося консолідувати навколо Білого дому ті політичні сили, які виступали за активне співробітництво з Радянським Союзом (Г. Гопкінс, Г. Уоллес, Дж. Девіс) і певною мірою нейтралізувати вплив антирадянського крила американського політичного істеблішменту (У. Буллі, Дж. Форрестол, А. Гарріман, Дж. Дін). Можна погодитися з В. Печатновим, який, вказуючи на вирішальну роль Ф. Рузвельта у становленні

американо-радянських військово-політичних відносин періоду Другої світової війни, вказує: “У контексті попередньої історії відносин між СРСР і провідними західними державами антигітлерівський союз “великої трійки”, по суті, був аномалією, що вимагала від обох сторін докорінних змін у сприйнятті один одного” [13, 21].

Смерть Ф. Рузвельта відкрила шлюзи до практичної реалізації планів антирадянської за спрямуванням зовнішньої політики. Симптоматично, що вже через 48 годин по смерті свого попередника Г. Трумен звернувся до британського прем'єра У. Черчілля з пропозицією про направлення Й. Сталіну спільного послання, що містило б ультимативні вимоги радянському керівництву з польського питання [7, 48-49]. Згодом були значно переглянуті у напрямку їх зменшення обсяги американських поставок радянській стороні за ленд-лізом, здійснені спроби кардинальної ревізії ялтинських домовленостей по Далекому Сходу тощо.

Однак повністю прив'язати початок “холодної війни” до зміни американських лідерів, на наш погляд, не можна. Адже сам Ф. Рузвельт ніколи не був до кінця щирим у своїх відносинах з радянським союзником. Про це можуть свідчити такі кроки його адміністрації, як проведення таємної операції із дешифрування дипломатичного листування радянських представницьких закладів у США (“проект Венона”) у кінці 1943 р., забезпечення секретної американо-англійської монополії на розробку атомної зброї (“гайд-парківський протокол” 1944 р.), гальмування розпочатого у 1944 р. проекту надання Радянському Союзу великого кредиту на повоєнну відбудову [13, 25]. До того ж, посилення антирадянської спрямованості зовнішньої політики Г. Трумена не носило абсолютного характеру. Новий американський лідер чудово розумів, що ще не є завершеною війна в Європі, не визначена доля майбутньої Німеччини та її союзників, не припинила свого опору мілітаристська Японія. Для розв'язання усіх зазначених проблем збереження союзницьких відносин з СРСР виступало необхідною умовою.

Доволі численною є група істориків, яка вважає, що “холодна війна” почалася у ході Потсдамської конференції. Мова йде про епізод, який стався на початку засідання 24 липня 1917 р., коли Г. Трумен повідомив Й. Сталіну про те, що в США

відбулися вдалі випробування “зброї небаченої руйнівної сили”. І хоча в інформації американського президента характер самої зброї не був визначений, радянський лідер розумів, що йдеться про атомну бомбу. У радянській історіографії акція Г. Трумена сприймалася як спроба відвертого політичного тиску на СРСР. Однак, чи наврод це може вважатися початком якісно нового періоду в американо-радянських відносинах. Як відомо, рішення Потсдамської конференції являли собою результат компромісних кроків з обох сторін.

Ядерний фактор був покладений в основу ще однієї точки зору. Її носієм виступає відомий спеціаліст у галузі ядерного озброєння англієць П. Блеккет, який вважає початком “холодної війни” день 6 серпня 1945 р., коли відбулося ядерне бомбардування Хіросіми. Ще у 1949 р. зазначений дослідник писав, що “скидання атомних бомб було не стільки останнім актом Другої світової війни, скільки першою великою операцією холодної дипломатичної війни з Росією” [7, 37]. Доречно зауважити, що доцільність використання ядерної зброї проти японців ставиться під сумнів навіть американськими авторами. За таких умов концепція П. Блеккета виглядає цілком логічною.

Менше уваги в історичній літературі приділяється визначенню часу закінчення “холодної війни”. На перший погляд, особливих питань з цього приводу не повинно виникати. Абсолютна більшість сучасних дослідників переконана в тому, що активне, глобальне протистояння у світі скінчилося після розпаду Радянського Союзу. “З розпадом СРСР і “табору соціалізму” зникли двополосність світу та конфронтація по лінії Схід – Захід”, - підкреслюють автори вузівського підручника “Міжнародні відносини та зовнішня політика. 1980 –2000 роки” [9, 169]. Аналогічну позицію займає і О. Іваницька, яка вказує: “Розпад соціалістичної системи та останньої світової імперії – Радянського Союзу - символізували завершення “холодної війни” [5, 501]. Більш того, доволі поширеною є точка зору, згідно до якої саме неспроможність радянської економіки адекватно реагувати на військово-політичні виклики Заходу є однією з причин дезінтеграції СРСР. Зазначена теза навіть потрапила на сторінки шкільного підручника із всесвітньої історії [2, 352].

Не ставлячи під сумнів масштабність наслідків краху СРСР для світового співтовариства, хотілося б вказати ще на ряд рубіжних подій в історії міжнародних відносин кінця ХХ ст.,

кожна з яких може претендувати на роль “нульової позначки” на шляху від біполярності світу до його багатополярності. Можна визначити “холодну війну”, як період військово-політичного протистояння СРСР і США (НАТО і ОВД). За таких умов у центрі уваги повинні перебувати радянсько-американські переговори щодо скорочення ядерної озброєнь, що мали місце у другій половині 80-х рр.

Так, 8 грудня 1987 р. М. Горбачов та Р. Рейган підписали Вашингтонський договір про ліквідацію ракет середньої та меншої дальності (договір РСМД), відповідно до якого планетарний запас ядерної зброї був скорочений на 4% [9, 107]. Повністю припинили своє існування два класи ядерних ракет. Світ отримав необхідні гарантії забезпечення миру від двох ядерних наддержав.

Не менш резонансними виявили себе результати радянсько-американської зустрічі на найвищому рівні, яка відбулася на початку грудня 1989 р. на о. Мальта. М. Горбачов по її закінченні заявив, що СРСР припиняє розглядати США як потенційного воєнного суперника. В свою чергу, Дж. Буш завірив світову громадськість в тому, що Сполучені Штати ніколи не будуть загрожувати безпеці Радянського Союзу [14, 113].

Нарешті 1 липня 1991 р. лідерами країн Центральної і Східної Європи був підписаний Протокол про припинення діяльності Організації Варшавського договору (ОВД). Таким чином, можна визначити ще одну дату, яка фіксує момент завершення “холодної війни”. Доречно зауважити, що відомий французький історик, спеціаліст в галузі історії міжнародних відносин Ж. - Б. Дюрозель концентрує свою увагу в плані визначення нового періоду саме до вказаної події. На наш погляд, зазначене рішення носило суто формальний характер, адже прорадянський військово-політичний блок втратив будь-яку функціональність вже після об'єднання Німеччини у жовтні 1990 р.

Для розв'язання поставленої проблеми уявляється допустимим взяти за основу сприйняття “холодної війни” як глобального протистояння двох суспільно-політичних систем. В такому разі завершенням такого протистояння можуть бути демократичні революції, що відбулися в країнах Центральної і Східної Європи у 1989 – 1990 рр. “Саме демократичні революції зумовили

нову розстановку сил в Європі, структуру економічних і політичних відносин між великими державами. Позначило себе завершення конфронтації між Сходом і Заходом, між СРСР і США. Стало реальним закінчення тривалої виснажливої “холодної війни””, - вважає російський дослідник І. І. Орлик [3, 97].

Картина концептуальних підходів до визначення часу завершення “холодної війни” була б неповною, якщо залишити поза увагою ще одну, доволі поширену серед науковців Росії, точку зору. Мова йде про те, що біполярність сучасного світу зберігається і сьогодні. Не випадково, що один із провідних радянських дипломатів Г. Корнієнко останній главі своєї книги спогадів дав назву “Що таке “нове мислення” і чи закінчилася “холодна війна””? [7, 344]. Наприкінці ХХ ст. між США і Російською Федерацією виникла певна напруженість у стосунках. Вона була викликана різним баченням перспектив розв’язання ряду локальних конфліктів у сучасному світі, наближенням НАТО до західних російських кордонів, поступовою втратою Кремля домінуючої ролі на пострадянському просторі (країни Балтії, Грузія). Серед частини росіян стали поширюватися антиамериканські настрої. В таких умовах ряд російських публіцистів заявили про наявність рецидивів “холодної війни” у стосунках двох великих держав [3, 99]. На перший погляд, ситуація справді нагадує собою події півстолітньої давності. Російська сторона засуджує агресію країн НАТО проти Югославії у 1995 р., анти-терористичні акції американської армії в Афганістані у 2001 р., доволі негативно ставиться до необхідності використання збройних сил США в Іраку. У свою чергу Вашингтон вважає недемократичними зовнішньополітичні заходи Росії в Грузії, спрямовані на підтримку сепаратистів Абхазії, силові методи розв’язання чеченської проблеми, втручання російських політичних лідерів у внутрішні справи України під час проведення там президентських виборів 2004 р. При цьому обидві сторони час від часу “грають м’язами”, нагадуючи про свій ядерний статус.

Дійсно, елементи напруженості в американо-російських відносинах присутні. Більш того, вони роблять неможливою реалізацію ряду спільних широкомасштабних програм (зокрема у галузі боротьби з міжнародним тероризмом). Але говорити про повернення до часів “холодної війни”, на наш погляд, є принай-

мні нелогічним. По-перше, потенціали США і Російської Федерації є занадто різними за калібром. Відомий американський політик і науковець З. Бжезинський з цього приводу зазначав: “Для Росії завданням першорядної важливості є модернізація власного суспільства, а не марні спроби повернути колишній статус світової держави” [1, 239]. По-друге, на сьогодні Росія має на міжнародній арені лише ситуативних союзників. Так, Франція і Німеччина категорично відмовилися підтримати США в ході проведення антиіракської операції, проте це аж ніяк не свідчить про появу у їх зовнішній політиці проросійських тенденцій. Внаслідок кардинальних суспільно-політичних змін в самій Росії згорнули свою зорієнтованість на Москву комуністичні режими Куби і Північної Кореї. Тому говорити про системне протистояння в світі, що носить глобальний характер, немає ніякої потреби.

Ще одним аргументом на користь вищесказаного може бути та обставина, що з кожним роком невпинно зростає питома вага досліджень, пов’язаних з розробкою різних аспектів глобалізму, який виступає домінуючою силою у сучасному світі. Глобалізм і розкол світового співтовариства на протиставлені один одному табори є явищами, що не можуть співіснувати за визначенням.

Серед численних проблем історії “холодної війни” чільне місце належить проблемі її періодизації.

Зрозумілим виглядає в цьому плані бажання американських і радянських істориків прив’язати історію американо-радянських відносин до періодів власної історії. Так, в американській історіографії доволі поширеною є практика протиставлення зовнішньої політики демократичних і республіканських адміністрацій. Однак навіть поверховий аналіз основних тенденцій зовнішньополітичної діяльності Вашингтона періоду президентства Р. Рейгана свідчить, що вісім років правління згаданого президента не можуть бути оцінені однозначно. Рейган, який проголосив початок “хрестового походу” проти “імперії зла” – СРСР, і Рейган, який підписав Договір РСМД, це різнопланові явища.

Доволі критично сприймаються і спроби простежити історію “холодної війни” крізь призму радянської історії. Період “застою”, який навіть при дослідженні різнобічних аспектів внутрішньополітичного розвитку СРСР вже не сприймається як єдине ціле, за спрямованістю та змістом зовнішньої політики

брежневського керівництва чітко розпадається на ряд іноді протилежних за знаком етапів.

Сучасна українська дослідниця О. Іваницька в історії “холодної війни” виділяє три періоди:

1/ 1945 –1948 рр. – сповзання до конфронтації між СРСР та США, які прагнули закріпити за собою сфери впливу, здобуті у ході війни;

2/ 1948 –1962 рр. – особливий період, який, власне, і є “холодною війною”;

3/ 1962 – 1989 рр. – час “фактично безперервного радянсько – американського діалогу” [5, 484].

Зазначена періодизація вбачається недостатньо логічною, адже основними “віхами” історії післявоєнного світу виступають різнопланові події – закінчення Другої світової війни, про-радянський переворот 1948 р. у Чехословаччині, карибська криза 1962 р. і демократичні революції у країнах Центральної та Східної Європи 1989 р.

Ж.- Б. Дюрозель пропонує взяти до уваги переломні у радянсько –американських стосунках події. Тому його періодизація історії “холодної війни” набуває такого вигляду: 1/ 1945 – 1962 рр.; 2/ 1962 – 1975 рр.; 3/ 1975 – 1989 рр. [4, 902-903].

Більш обережно до розв’язання зазначеної проблеми підійшли В. А. Манжола і Л.Ф.Гайдуков, які вважають, що період 1945 –початку 1960-х рр. слід вважати часом “розгортання “холодної війни””, 1960 - 1970-ті рр. є “розрядкою міжнародної напруженості” і, нарешті, 1980 – 1991 рр. представлені як “завершення епохи біполярності у міжнародних відносинах” [8, 9].

Вищезгадані підходи далеко не вичерпують всю повноту поглядів на принципи періодизації історії “холодної війни”. Закономірно виникає питання, чому науковці не можуть визначити єдині критерії такої періодизації?

Є серйозні підстави вважати, що основною причиною відсутності єдиної точки зору на проблеми, пов’язані з історією “холодної війни”, виступає різне розуміння істориками самого об’єкта дослідження. Дійсно, яка саме група протиріч між СРСР і США, між Сходом і Заходом є домінуючою у зазначений період? В залежності від відповіді на поставлене питання кожен з істориків і намагався довести правомірність своєї позиції.

На наш погляд, найбільш аргументованою виглядає концепція американського дослідника Дж.Р. Едельмана. Останній вважає, що первинною основою американо-радянського протистояння після завершення Другої світової війни була воєнна могутність кожної із зазначених країн. Саме на її підставі і Вашингтон і Москва намагалися будувати повоєнний світ за власним сценарієм. Маючи на увазі претензії СРСР на роль наддержави, Дж.Р. Едельман пише: “Ясно, що домагання Радянського Союзу на цей статус у 1945 р., як і сьогодні, базуються в основному на військовій силі, а не політичному, економічному і культурному впливі, що носять більш обмежений характер” [16, 24].

Звичайно, що в залежності від конкретних обставин інші чинники могли виходити на перший план. Але основою американо-радянського протистояння у післявоєнний період була, на наш погляд, все ж гонка озброєнь. Не випадково, що саме здобутки і прорахунки переговорного процесу двох наддержав найчастіше використовуються як ключові моменти періодизації зазначеного часу.

В цілому ж історія “холодної війни” в міру деідеологізації історичної науки та введення до обігу ще донедавна засекречених документів і матеріалів уявляється напрочуд перспективним напрямом наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические перспективы. – М., 2000.
2. Всесвітня історія: Новітні часи. 1945-1998: Підручник для 11 кл. серед. шк. / Ю.В.Бураков та ін. – К., 1998.
3. Демократические революции в Центральной и Восточной Европе: десять лет спустя: Материалы «круглого стола» // Новая и новейшая история. – 2000. – №2. – С.90-105.
4. Дюрозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів. – К., 1999.
5. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002): Навч. посібник. – Вінниця, 2003.
6. Историческая наука в XX веке. Историография истории нового и новейшего времени стран Европы и Америки / Под. ред. И.П.Дементьева, А.И.Патрушева. – М., 2002.
7. Корниенко Г.М. «Холодная война». Свидетельство ее участника. – М., 2001.

8. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945-70-ті роки): Підручник / В.А.Мандола та ін. – К., 1999.
9. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980-2000 роки): Підручник / Л.Ф.Гайдуков та ін. – К., 2001.
10. Пономарев М.В., Смирнова С.Ю. Новая и новейшая история стран Европы и Америки: Практ. пособие: В 3 ч. – М., 2000. – Ч.3: Трансформация индустриальной цивилизации в период ГМК. Становление постиндустриального общества.
11. Самсонов А.М. Вторая мировая война 1939-1945. Очерк важнейших событий. – М., 1985.
12. Советский энциклопедический словарь. – М., 1983.
13. Холодная война. 1945-1963 гг. Историческая ретроспектива: Сб. ст. / Рос. акад. наук. Ин-т всеобщей истории / Отв. ред. Н.И.Егорова, А.О.Чубарьян. – М., 2003.
14. Черняев А.С. Горбачев – Буш: встреча на Мальте в 1989 г. // Новая и новейшая история. – 2001. - №3. – С. 110-125.
15. Чубарьян А.О. Новая история «холодной войны» // Новая и новейшая история. – 1997. - №6. – С.3-22.
16. Эдельман Дж.Р. Прелюдия холодной войны: к истории советско-американских отношений // Вопросы истории. – 1991. – №6. – С. 16-25.

ЧИРВА Ю. І.

кандидат історичних наук, доцент

ФАСОЛЬНЯК Ю. Ю.

студент V курсу

історичного факультету

БОЙОВІ ДІЇ НА ТИХОМУ ОКЕАНІ (1941 – 1942 рр.): ПИТАННЯ КОРИННОГО ПЕРЕЛОМУ

Битва за Мідуей – невеличкий атол в Тихому океані – була однією з визначних битв в історії морських війн. Це був своєрідний феномен війни, над яким і досі міркують історики і військові спеціалісти. Важко сказати, що привертає більшу увагу, сам хід битви, де японці вперше зазнали серйозної поразки, чи її результати, які є неоднозначними в своїй оцінці. Мабуть в залежності від наданих пріоритетів і визначаються акценти. В усякому разі в історіографії по Мідуею достатньо науковомісткою і поширеною є теорія “поворотних пунктів”.